

УДК 94(477.62) "1941/1943" (045)

РОМАНЦОВ ВОЛОДИМИР,

*доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історичних дисциплін,
Маріупольський державний університет*

ПАНДАЗІ АНАСТАСІЯ,

*студентка ОС "Магістр" спеціальності "Історія та археологія",
Маріупольський державний університет*

ПІДПІЛЬНА ГРУПА ОУН В МАРІУПОЛІ (жовтень 1941 - червень 1943)

У статті висвітлюється питання розвитку українського визвольного руху в Маріуполі в 1941-1943 рр. Розглянуто формування маріупольської підпільної групи ОУН, ідейні засади та напрямки її боротьби, місце осередку "Просвіти" в боротьбі ОУН, роль Євгена Стахіва як керівника зазначеної підпільної групи. Руйнується історичний міф про брак підтримки ОУН на сході України.

Ключові слова: український визвольний рух; підпільна група ОУН; товариство "Просвіта"; Маріуполь.

Постановка проблеми і стан її дослідження. Упродовж ХХ ст. не припинявся український визвольний рух, який охоплював усю територію нашої країни. Вагоме місце в ньому посідала Організація українських націоналістів (ОУН). Особливо необхідно відзначити її визвольну боротьбу під час Другої світової війни. У цей час вона поширила свою діяльність на всю територію України. Дослідження зазначеної теми дозволяє повному висвітлювати питання українського визвольного руху на території Донеччини, у Маріуполі, спростувати історичний міф, пов'язаний із твердженням про те, що ОУН діяла лише на теренах Західної України. Це дослідження пов'язане з науковою темою кафедри історичних дисциплін Маріупольського державного університету "Актуальні проблеми історії України: сучасне бачення".

Українські історики виявляють великий науковий інтерес до дослідження питань визвольної боротьби Організації українських націоналістів у роки Другої світової війни. Цим проблемам присвятив свої дослідження Іван Патрисяк [Патрисяк, 2010; 2012]. Вагомий внесок у дослідження ОУН зробив Петро Мірчук [1968]. Володимир Косик розглядає у своїй праці діяльність ОУН у контексті відносин України з Німеччиною [1993]. У роботах зазначених істориків аналізуються узагальнені питання визвольної боротьби ОУН.

Діяльність оунівського підпілля в Маріуполі знайшла відображення в праці Валентини Зинов'євої, яка присвятила цій темі окремих розділ і на основі джерел довела, що ОУН діяла в Маріуполі в часи Другої світової війни [Зинов'єва, 2004]. В іншій своїй праці дослідниця надає конкретні факти щодо діяльності культурно-просвітницького українського товариства "Просвіта" [Зинов'єва, 2000].

Місцевий краєзнавець Павло Мазур висвітлює історію Маріупольської організації "Просвіти" в 1942-1943 рр. на основі матеріалів періодики [Мазур, 2006]. В іншій праці він розглядає діяльність редактора "Маріупольської газети", учасника антигітлерівського підпілля ОУН та одного з організаторів "Просвіти" в Маріуполі Миколи Стасюка [Мазур, 2010]. У колективній праці

наукових співробітників Маріупольського краєзнавчого музею висвітлюється культурна, освітня та літературна діяльність "Просвіти" в місті, її зв'язок з ОУН [Божко, Були, Гашененко і др., 2008].

Олександр Добровольський розглядає діяльність першої групи ОУН у Маріуполі, яку очолював Володимир Болгарський-Булавський [Добровольський, 2010]. В іншій праці дослідник аналізує діяльність маріупольської "Просвіти", її склад, особистості членів організації [Добровольський, 2015].

Руслан Ключко досліджує діяльність "Просвіти" на території Маріуполя, ознаки пропаганди в її контактах із мешканцями міста [Ключко, 2015]. Олександр Пагіря вивчає оунівську пропаганду через "Просвіту" та поступову трансформацію політичної програми ОУН [Пагіря, 2013].

Таким чином, в сучасній українській історіографії значна увага приділяється висвітленню питань щодо місця маріупольської підпільної групи ОУН у визвольній боротьбі, яка здійснювалася українськими націоналістами впродовж 1941-1943 рр. Невирішеними залишалися певні частини загальної проблеми, зокрема поява в Маріуполі похідної групи ОУН 8 жовтня 1941 року, не розглядався статут "Просвіти", діяльність маріупольського просвітця Миколи Фененка.

Метою статті є дослідження проблем діяльності підпільної групи ОУН у Маріуполі.

Досягнути поставленої мети можна за допомогою реалізації таких **завдань**:

- розглянути питання формування маріупольської підпільної групи ОУН;
- проаналізувати ідейні засади та напрямки її боротьби;
- охарактеризувати місце маріупольського осередку "Просвіти" в боротьбі оунівського підпілля.

Виклад основного матеріалу. У постановках Другого великого збору Організації українських націоналістів, що відбувся у квітні 1941 р. у Кракові було зазначено, що "ідея Суверенної Соборної Української Держави стала в нашому столітті основою українського світогляду та нового політичного руху, руху націоналістичного,

що ...оформився в окрему політичну організацію - в Організацію українських націоналістів". Створена в 1929 р. на першому конгресі українських націоналістів ОУН розширила свою боротьбу на всі українські землі й повела боротьбу проти всіх ворогів Української держави [Постанови Другого великого збору ОУН, 2006: 35-50]. У програмових постановках Другого великого збору наголошувалось, що "тільки вповні суверенна Українська держава може забезпечити українському народові свобідне життя й повний всесторонній розвиток усіх його сил". Зазначалося, що український народ здобуде свою державу "тільки шляхом революційної боротьби з наїзниками" [Постанови Другого великого збору ОУН, 2006: 37-38]. Підкреслювалось, що головним ворогом українського народу є Московська імперія СРСР [Постанови Другого великого збору ОУН, 2006: 40].

У постановках Другої конференції ОУН (Степана Бандери) у квітні 1942 р. було визначено головні засади визвольної революційної боротьби ОУН за українську державність в умовах німецько-радянської війни, яку ідеологи ОУН називали сучасною імпералістичною війною. Визвольна боротьба ОУН була протиставлена "московсько-більшовицькій концепції - інтернаціоналу, німецькій концепції так званої "Нової Європи" [Постанови Другої конференції ОУН, 2006: 78]. У постановках наголошувалося на необхідності "поширення націоналістичної ідеї відповідно до теперішнього розвитку даних теренів, на поглибленні соборницького поєднання творчих сил Осередніх і Східно-Українських земель та Західно-Українських земель". Указувалося на необхідності "опанування міст промислових центрів" [Постанови Другої конференції ОУН, 2006: 79]. ОУН засудила німецьку земельну реформу в Україні, яку розглядала як "господарський маневр захватника", спрямований на те, щоб "закріпити свою владу шляхом створення позірності визволення і відвернути український нарід від боротьби за свою владу". Велику увагу було звернуто на питання розвитку української культури, підкреслювалось, що ОУН виступає "за її національний зміст, за повну духову незалежність її від московсько-більшовицького світу і від світу німецького" [Постанови Другої конференції ОУН, 2006: 81].

Постанови Другого великого збору, а особливо Другої конференції ОУН(б) визначали напрямки діяльності ОУН у Маріуполі. 8 жовтня 1941 року в місті з'явилася похідна група ОУН(б). Вона складалася з 12 осіб, очолював її Володимир Болгарський-Булавський. Очевидь, сам він належав до групи "Пума" [Добровольський, 2010: 52]. Пізніше сформувалася підпільна група ОУН у Маріуполі, яка діяла впродовж 1941-1943 рр. Начальник Донецького (тодішнього Сталінського) обласного управління НКВС полковник Демидов указував, що в окремих містах налічувалися сотні українських націоналістів. Наприклад, у Маріуполі під час гітлерівської окупації було триста оунівців, які діяли в підпіллі. Він зазначав: "В основном в ОУН привлекалась интеллигенция, учителя, врачи, а также молодежь" [Байкеніч (уп.), Охрімчук (уп.), 2017].

Головним джерелом поширення оунівських ідей серед широких верств населення стала преса. Використовуючи свою службу в підрозділах вермахту, органах місцевого самоврядування, члени ОУН, представники національно свідомої місцевої інтелігенції одержали можливість впливати на процес виникнення газет та журналів, що, зокрема, відображалося як у мовному режимі, так і на змістовному рівні й навіть в оформленні. До таких пресових видань належать "Маріупольська газета" (1941 р.), "Маріупільська газета" (1942-1943 рр.).

Головним представником ОУН на Донеччині був Є. Стахів, який мав у підпіллі псевдонім Євген. Підпільна група ОУН у Маріуполі була створена до приїзду Євгена [Зиновьева, 2004: 159]. Є. Стахів у своїх спогадах так висвітлював своє перебування в Маріуполі: "У Маріуполі ми повинні були передати якийсь лист і ночувати у того хазяїна - у рибалки, який проживав неподалік від Азовського моря. На наступний день ми пішли в місто подивитися, що відбувається. У центрі на головній вулиці побачили прикріплену до стіни газету цілком націоналістичного змісту" [Стахів, 1995: 115]. Тут Євген зустрівся зі своїми старими знайомими: з колегою з гімназії Дмитром Бучинським, перекладачем із Львова Іваном Дубасом, з яким познайомився в Кракові. Із цього приводу Є. Стахів зазначив: "Іван був втішений зустріччю. Повідомив, що організував підпілля і має вже 20 чоловік". До складу Маріупольської підпільної групи входили головний редактор газети Микола Стасюк (колишній член Української Центральної Ради), директор друкарні Яків Жижюра, а також два молодих хлопці-десятикласники Володимир Козельський та Борис Кучинський та ще дівчина Надія Сташевська [Стахів, 1995: 116].

У створенні підпільних підрозділів ОУН брали участь діячі, які прибули із Західної України: Степан Держко очолював перший окружний провідник у Маріуполі (у 1941 р.) та Теодор Гриців, військовий перекладач, член ОУН, який на свої гроші купував українські книжки і роздавав їх маріупольцям (у 1943 р.) [Зиновьева, 2000: 74].

Наприкінці 1941 року підпільна група ОУН поставила завдання для української інтелігенції: "За всяку ціну відроджуйте культуру, науку, мистецтво...". Оунівці зазначали: "Хай на руїнах та згарищах старого життя пишеться нова, повнокровна національна культура" [З української преси, 1941]. Під прикриттям українських клубів та нововідкритих товариств "Просвіти" оунівці пропагували серед населення національні цінності, виступали з гаслами державної незалежності, читали лекції з української історії, проводили культурні заходи, намагаючись відродити духовну та національну свідомість мешканців колишнього підрадянської України. Основним акцентом у поширенні українських визвольних ідей на Східній Україні стало проведення масштабної культурно-просвітницької роботи серед населення. Багатьом верствам населення була незрозумілою програма ОУН, яка в той час базувалась на принципах однопартійності, авторитаризму, ідеях інтегрального націоналізму. Зіткнення оунівців із несприйняттям своїх ідей у східноукраїнському середовищі в 1941-1942 рр. стало потужним чинником у ревізії окремих ідейних постулатів та поступової трансформації політичної програми ОУН у бік її демократизації та розширення соціально-економічної складової. На практичному досвіді зустрічей із місцевими жителями оунівці могли переосвіднитися в тому, що ідеями боротьби за незалежну державу без соціальних та економічних пропозицій на користь трудящих верств неможливо мобілізувати східних українців на боротьбу проти окупантів [Театр і кіно, 1941].

Просвітняні були активними учасниками українського культурного життя в Маріуполі. Особливу увагу вони звернули на театр, одним із завдань якого було плекати культуру мови. Для Маріупольського театру це завдання набуває особливої ваги, бо тут за часів більшовизму українська мова зазнавала утисків ["Синючок" на українській сцені, 1941]. У міському театрі, названому іменем Т. Шевченка, влаштовувалися вечори пам'яті українських письменників, поетів, композиторів. При театрі працювали німецькі цензори, які "рекомендува-

ли" до постановки п'єси українських і німецьких авторів [Божко, Були, Гашененко і др., 2008: 206]. 15 березня 1942 р. о 12 годині дня в Міському театрі відбулося урочисте святкування 128-ї річниці від дня народження Т. Шевченка. На святкування прибули також вояки розташованих у Маріуполі українських добровольчих частин. [Шевченківські дні в Маріуполі, 1942]. На сцені театру йшли вистави "Наталка Полтавка", "Сватання на Гончарівці", "Пошилися у дурні", а також "Підступність і любов" Шиллера, особливо "рекомендована" цензором [Божко, Були, Гашененко і др., 2008: 206]. Відновила роботу Маріупольського театру ляльок, закритого більшовиками незабаром після початку війни. До репертуару театру ввійшли інсценовані казки Андерсена, Гауфа, братів Грімм, Глібова [Маріупольський ляльковий театр, 1942].

В одному з "Донесень із окупованих районів Сходу" від 23 жовтня 1942 р. зазначалось: "Прибічники Бандери намагаються проникнути в усі неполітичні, культурні, наукові організації і надати їм націоналістичного спрямування [Мазур, 2010: 13]. Стурбовані цим німці почали розуміти, що оунівське підпілля становить для них загрозу [Добровольський, 2015].

Підпілля ОУН так активно вело роботу, що про його діяльність стало відомо в Допоміжній кримінальній службі (ДКС), яку називали "російським гестапо". Колишній начальник ДКС при Маріупольському СД П. Бордичевський розповідав: "Про націоналістичне підпілля в Маріуполі мені було відомо на початку літа 1942 року". У гестапо моментально відреагували на відомості про те, що в Маріуполі діяла підпільна група ОУН: по-перше, група була взята на "розробку" таємними агентами, по-друге, у міській українській газеті від 21 червня 1942 року № 100 прибрали в заголовку тризуб і назву "Маріупольська газета", увели нову назву газети німецькою мовою "Mariupoler Zeitung" [Зиновьева, 2004: 167].

У грудні 1942 р. у Маріуполі почалися масові арешти [Мазур, 2006: 55-56]. Передусім гестапо заарештувало керівництво організації - Стасюка, Жежуру, Авраменка-Ірія, Болгарського, Гайдара, Бондаренка та інших [Мазур, 2010: 13]. Їхні допити часто супроводжувались тортурами.

Але 11 лютого 1943 року з району Харкова танкові бригади 4-го гвардійського корпусу прорвали фронт і стрімким рейдом на південь захопили місто Красноармійськ, що на Донеччині. Виникла загроза німецькому "Міус-фронту" опинитися в оточенні, бо вістря рейду було спрямоване далі на південь, на Маріуполь. 17 лютого тут зчинилася страшна паніка. Тюремних бранців стали поспіхом шикувати в колону, щоб погнати на захід. Скориставшись сум'яттям, М. Стасюк і А. Авраменко-Ірій втекли й самостійно дісталися до села Широкого, що на Дніпропетровщині, де мешкала родина Авраменка. Авраменко там і залишився. У квітні 1943 р., коли танковий рейд зазнав поразки і наступ радянських військ на Маріуполь припинився, М. Стасюк вирішив повернутися до міста. Але з того часу його ніхто не бачив. Гадають, що він загинув дорогою [Мазур, 2010: 13-14].

3 весни 1943 р. маріупольський провід ОУН організаційно відновився і мав 4 відділи: організаційний, економічний (або господарський), військовий та політичний (або пропагандистський). Крім цього, політичний відділ мав підвідділи: радіомовлення, театральний, шкільний та "Просвіти" [Добровольський (уп.), 2014: 168].

Теодор Гриців безпосередньо очолював у Політичному відділі підвідділи Радіомовлення і Театральний, займав лідерські позиції на лінії ОУН. Відділом преси (найважливіший відділ в ОУН) керував місцевий за походженням дворянин Микола Васильович Фененко. У

роботі з пресою допомогу надавав активний оунівець Ляшінський Федір Іванович, уродженець Київської обл. (з-під м. Умань), який мав вищу педагогічну освіту. Організаційним відділом керували провідники Володимир Нофенко, уродженець Херсонської області (очолював Маріупольський провід ОУН з вересня 1942 р. до січня 1943 р.), Федір Личман, уродженець Київської області. Економічний відділ упродовж усієї діяльності Маріупольського оунівського підпілля в період окупації очолював Яків Жижуря [Добровольський (уп.), 2014: 169-170].

У червні 1943 р. маріупольська підпільна група ОУН була розгромлена. У своїх спогадах Є. Стахів писав, що провокатором, який видав її німецькому гестапо, був Олексій Вальчик. Саме він був причетний до арештів Личмана, Гриціва, Гайдара, Стасюка та інших учасників оунівського підпілля. О. Вальчик видав маріупольському гестапо близько 20 членів оунівського підпілля. Майже всі вони були розстріляні [Стахів, 1995: 146].

Висновки

Отже, упродовж 1941-1943 рр. у Маріуполі активно діяла підпільна група ОУН. Вона була створена після появи в місті похідної групи оунівців у жовтні 1941 року й намагалася поширити ідеї українського визвольного руху в Приазов'ї. Активними діячами підпільної групи ОУН у Маріуполі були Є. Стахів (голова місцевого проводу), С. Держко, Т. Гриців. Маріупольська група ОУН мала організаційний, політичний, економічний та військовий відділи, які активно працювали в місті. Оунівська пропаганда поширювалася завдяки місцевій газеті за співпраці з місцевим осередком товариства "Просвіта". Німецьке командування було занепокоєне активною діяльністю маріупольської групи ОУН, через що вона була розгромлена гестапівцями в червні 1943 році.

Члени ОУН були істинними патріотами своєї країни і прагнули вигнання окупантів з Вітчизни. Спроби ОУН відновити незалежну Україну не увінчалися успіхом, проте мали велике значення для формування державницької свідомості українського народу, його становлення як модерної української нації, що зрештою й призвело до утвердження незалежності України. Перспективи подальшого дослідження зумовлені необхідністю виявлення нових архівних матеріалів. Також необхідно приділити увагу більш глибокому аналізу напрямків діяльності маріупольської підпільної групи українських націоналістів та "Просвіти".

ЛІТЕРАТУРА

1. Витяг з протоколу допиту Миколи Фененка про організаційну структуру Маріупольського Окружного проводу ОУН від 4 січня 1946 року / Добровольський О. Б. (упор.). *ОУН на Донеччині (збірник документів та матеріалів): Том 1*. Донецьк: Східноукраїнський дослідницький центр «Спадщина», 2014. С. 168-175.
2. Добровольський О. Українське відродження на Донбасі в роки Другої світової війни / Хобот П. (упор.). *Діяльність Організації Українських Націоналістів на Сході України. Збірник статей*. Дніпропетровськ, Східноукраїнський дослідницький центр «Спадщина», 2010. 132 с.
3. Добровольський О. Український рух на Донеччині 1917-1958. *Історична правда*. 28.12.2015. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2015/12/28/148842/> (дата звернення 25.06.2018).
4. Доповідь агента НКВД Романа Головатого - «Дорошенка». «Про пророблену роботу серед українських націоналістів на території Сталінської області з 14 листопада 1941 р. по 5 вересня 1943 року» / Хобот П. (упор.). *Діяльність Організації Українських Націоналістів на Сході України. Збірник статей*. Дніпропетровськ: Східноукраїнський дослідницький центр «Спадщина», 2010. С. 58-68.

5. З української преси. *Маріупольська газета*. 1941. № 20. 13.12.
6. Завдання драматичної секції «Просвіти». *Маріупольська газета*. 1942. № 104. 12.08.
7. Завдання жіночої секції «Просвіти». *Маріупольська газета*. 1942. № 107. 06.08.
8. Зиновьева В. М. Чтобы жизнь продолжалась: Приазовье в период оккупации 1941-1943. Мариуполь: ЗАО «Газета «Приазовский рабочий», 2004. 508 с.
9. Зиновьева В. М. Мариупольское подполье 1941-1943. Мариуполь: Предприятие: «Газета «Приазовский рабочий», 2000. 279 с.
10. Зуляк І. Діяльність «Просвіти» у Західній Україні в міжвоєнний період (1919-1939). Тернопіль: «Воля», 2005. 946 с.
11. Із доповідної «Про діяльність «ОУН» на території Сталінської області» начальника Управління НКГБ у Сталінській області Демидова Секретареві ЦК КП(б)У Хрущову М. С. 30 листопада 1943 року. Документ під грифом «Цілком таємно» / Байкеніч Г. (розроб. і упоряд.), Охрімчук О. (розроб. і упоряд.). *Збірка методичних рекомендацій до відзначення пам'ятних дат у загальноосвітніх навчальних закладах*. Дніпро: ЛІРА, 2017. С. 23.
12. Ключко Р. Бандерівці у степах України: ОУН на півдні і сході. *Портал «Zn.ua»*. 30.01.2015. URL: https://dt.ua/history/banderivci-u-stepah-ukrayini-oun-na-pivdni-i-shodi_.html (дата звернення 19.05.2018).
13. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993. 685 с.
14. Курси для вчителів. *Маріупольська газета*. 1942. № 94. 22.07.
15. Мазур П. І. «Просвіта» в Маріуполі: перша половина ХХ століття. Краєзнавчі нариси. Маріуполь, «Азов'є», 2006. 68 с.
16. Мазур П. І. Микола Стасюк. На межі божевілля. Спогади / Укладач і автор передмови Павло Мазур. Маріуполь. Видавництво «Азов'є», 2010. 56 с.
17. Божко Р. П., Були Т. Ю., Гашененко Н. Н. і др. Мариуполь і его окрестности: взгляд с XXI века. Изд. 2-е с измен. и доп. Мариуполь: Изд-во «Рената», 2008. 428 с.
18. Маріупольська «Просвіта» розпочала свою роботу. *Маріупольська газета*. 1942. № 92. 18.07.
19. Маріупольський ляльковий театр. *Маріупольська газета*. 1942. № 60 (84). 21.05.
20. Мірчук Петро. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Перший том: 1920-1939 / Степ. Ленкавський (ред.). Мюнхен - Лондон - Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. URL: http://oun-upa.national.org.ua/lib/narys_oun/ (дата звернення: 19.06.2018)
21. ОУН - УПА. Історія. URL: <http://oun-upa.national.org.ua/history/> (дата звернення: 21.06.2018)
22. Пагіря О. Діяльність ОУН та УПА на Наддніпрянській Україні, 1941-1955 рр. Меморіальний музей тоталітарних режимів «Територія Терору» 2013. URL: <http://www.territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=445> (дата звернення: 11.06.2018)
23. Патриляк І. «Перемога або смерть»: український визвольний рух у 1939-1960-х рр. Львів: Часопис, 2012. 512 с.
24. Патриляк І. Організація українських націоналістів. Енциклопедія історії України. Т. 7 «Мл. - О». Київ: Наукова думка, 2010. С. 610-618.
25. Постанови Другого великого збору Організації Українських націоналістів, що відбувся в квітні 1941 р. у Кракові. ОУН в 1941 році. Документи в 2-х ч. Ч. 1. / Упорядники О. Веселова, О. Лисенко. Відп. ред. С. Кульчицький. Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. С. 35 -50.
26. Постанови Другої конференції ОУН (Степана Бандери) про основні засади боротьби за українську державність. *ОУН в 1942 р. Документи / Упорядники О. Веселова, О. Лисенко*. Відп. ред. С. Кульчицький. Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. С. 77-84.
27. Розпорядження міської управи м. Маріуполя про запровадження курсів української мови для службовців установ міста від 3 серпня 1942 року / Добровольський О. Б. (упор.). *ОУН на Донеччині (збірник документів та матеріалів): Том І*. Донецьк: Східноукраїнський дослідницький центр «Спадщина», 2014. С. 262-263.
28. Розпорядження міської управи м. Маріуполя про впровадження листування виключно німецькою або українською мовами від 28 травня 1942 року / Добровольський О. Б. (упор.). *ОУН на Донеччині (збірник документів та матеріалів): Том І*. Донецьк: Східноукраїнський дослідницький центр «Спадщина», 2014. С. 259.
29. «Синочок» на українській сцені». *Маріупольська газета*. 1941. № 23. 20.12.
30. Солонин М. Е. Стахов: «Немцы хорошо сделали, что нас тогда разогнали». Марк Солонин. Персональный сайт историка. 16.08.10. URL: http://www.solonin.org/other_e-stahov-nemtsy-horoshho (дата звернення: 04.05.2018).
31. Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля й кордони: Повість мого життя. Київ: Рада, 1995. 318 с.
32. Театр і кіно. *Маріупольська газета*. 1941. № 9. 20.11.
33. Театр обслуговує фронт. *Маріупольська газета*. 1942. № 23. 21.02.
34. Українська просвіта. *Маріупольська газета*. 1942. № 73 (100). 21.06.
35. Шевченківські дні в Маріуполі. *Маріупольська газета*. 1942. № 32 (59). 17.03.

Romantsov Volodymyr,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of Historical Disciplines Chair, Mariupol State University

Pandazi Anastasiia,

Student majoring in history and archeology and seeking her Master`s degree Mariupol State University

UNDERGROUND RESISTANCE GROUP OF OUN IN MARIUPOL (OCTOBER 1941 - JUNE 1943)

The article covers the development of the Ukrainian liberation movement in Mariupol from 1941 to 1943. The purpose of the article is to research problems of activities of the underground resistance group of OUN in Mariupol. As a result of the research work the formation of the Mariupol underground resistance group of the OUN, the ideological principles and directions of its struggle, the place of the "Prosvita" branch in the struggle of the OUN, and the role of Yevhen Stakhiv as the leader of the mentioned underground resistance group were considered. In cooperation with a group of the Ukrainian Nationalist Organization, the Ukrainian "Prosvita" Enlightenment Society carried out its activities in the city. Under hard conditions of German occupation, the enlightenment leaders and members of the Ukrainian Nationalist Organization were doing a great work meant to disseminate the Ukrainian culture and the Ukrainian language among Mariupol residents and to familiarize them with the history of Ukraine. The Ukrainian Nationalist Organization's struggle was accompanied by losses among the Ukrainian patriots. The problem of the activities carried out by the Ukrainian Nationalist Organization in the years of World War II is being widely discussed nowadays not only by historians but in international relations as well. In Russian Federation, allegations of "Bandera fighters" is the hobgoblin used in official anti-Ukrainian propaganda. The problem of the

Ukrainian Nationalist Organization's armed fight at the time of World War II causes hot Ukraine-Poland discussions. These circumstances evidence special vitality of the theme under research. Due to the activities carried out by the Ukrainian Nationalist Organization and the Ukrainian "Prosvita" Enlightenment Society in the period of German occupation of Mariupol, national self-consciousness of most of the city's residents was increasing. The national traditions and the idea of creating independence of the Ukrainian state were being evaluated as well.

Key words: *Ukrainian liberation movement; OUN underground resistance group; "Prosvita" society; Mariupol.*

REFERENCES

1. Dobrovolsky, O.B. (ed.), 2014. OUN in the Donetsk region (collection of documents and materials): Vol. I. *An excerpt from the protocol of interrogation of Mykola Fenenko on the organizational structure of the Mariupol OUN district ward of January 4, 1946.* East-Ukrainian Research Center «Heritage», Donetsk: 168-175 (ukr).
2. Dobrovolsky, O., 2010. Ukrainian revival in the Donbass during the Second World War. In: *Khobot P. (ed.) Activity of the Organization of Ukrainian Nationalists in the East of Ukraine. Collection of articles.* East-Ukrainian Research Center «Heritage», Dnipropetrovsk, 132 p. (ukr).
3. Dobrovolsky, O., 2015. Ukrainian movement in Donetsk 1917-1958. *Historychna pravda.* 28.12.2015. Available at: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2015/12/28/148842/> (Accessed: 25.06.2018).
4. Khobot P. (ed.), 2010. *Activity of the Organization of Ukrainian Nationalists in the East of Ukraine. Collection of articles.* Report of the Agent of the NKVD Roman Holovaty - «Doroshenko». «On the work done among Ukrainian nationalists in the Stalin region from November 14, 1941 to September 5, 1943». East-Ukrainian Research Center «Heritage», Dnipropetrovsk 58-68 pp. (ukr).
5. From the Ukrainian press. *Mariupol newspaper.* 1941. No. 20 13.12.
6. Task of the dramatic section «Enlightenment». *Mariupol newspaper.* 1942. No. 104. 12.08.
7. Tasks of the women's section «Prosvita». *Mariupol newspaper.* 1942. No. 107. 06.08.
8. Zinovieva, V.M., 2004. For life to last: Priazovye during the occupation of 1941-1943. *'Priazovsky Rabochoy' Newspaper-Publisher,* Mariupol: 508 p. (rus).
9. Zinovieva, V.M., 2000. The Mariupol underground 1941-1943. *'Priazovsky Rabochoy' Newspaper-Publisher,* Mariupol: 279 p. (rus).
10. Zulyak, I., 2005. The «Enlightenment» activity in Western Ukraine in the interwar period (1919-1939). «Volia» Publishing, Ternopil: p. 946 (ukr).
11. Baikenich, G. (ed.), and Okhrimchuk, O. (sd.), 2017. Collection of methodical recommendations for marking memorable dates in general educational institutions. *From the memorandum «On the activities of the OUN» in the Stalin region «, the head of the NKGB administration in Stalin, Demidov, Secretary of the Central Committee of the CP (b) U Khrushchev MS November 30, 1943. The document under the stamp «Absolutely secret».* LIRA Publishing, Dnipro: 23 pp. (ukr).
12. Klochko, R., 2015. Banderivtsi in the steppes of Ukraine: OUN in the South and East. *Website «Zn.ua».* 30.01.2015. Available at: https://dt.ua/history/banderivci-u-stepah-ukrayini-oun-na-pivdni-i-shodi-_html (Accessed: 19.05.2018).
13. Kosik, V., 1993. Ukraine and Germany in the Second World War. *W.p.* Paris; New York; Lviv, 685 pp. (ukr).
14. Courses for teachers. *Mariupol newspaper.* 1942. No. 94. 22.07.
15. Mazur, P.I., 2006. Prosvita in Mariupol: the first half of the twentieth century. *Linguistics Essays.* 'Azovye' Publishing, 68 pp. (ukr).
16. Mazur, P.I., 2010. Mykola Stasiuk. On the verge of madness. *Memoirs.* 'Azovye' Publishing, 56 pp. (ukr).
17. Bozhko, R.P. & Buli, T.Yu. & Gashenko, N.N., 2008. Mariupol and its environs: a view from the 21st century. 2 ed. *Publishing house of Renata,* Mariupol: pp. 428 (rus).
18. Mariupol «Prosvita» started its work. *Mariupol newspaper.* 1942. No. 92. 18.07.
19. Mariupol puppet theater. *Mariupol newspaper.* 1942 No. 60 (84). 21.05
20. Mirchuk, Peter, 1968. Essay on the history of the Organization of Ukrainian Nationalists. First volume: 1920-1939. *Ukrainian Publishing House,* Munich - London - New York. Available at: http://oun-upa.national.org.ua/lib/narys_oun/ (Accessed: 19.06.2018).
21. OUN - UPA. History. Available at: <http://oun-upa.national.org.ua/history/> (Accessed: 21.06.2018)
22. Pagiria, O., 2013. Activities of OUN and UPA in the Dnieper Ukraine, 1941-1955. *The Terror Territory Memorial Museum of Totalitarian Regimes.* Available at: <http://www.territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=445> (Accessed: 11.06.2018)
23. Patrylak, I., 2012. «Victory or death»: Ukrainian liberation movement in the 1939-1960's. *Tchasopys Publishing,* Lviv: 512 p. (ukr).
24. Patrylak, I., 2010. Organization of Ukrainian nationalists. *Encyclopedia of Ukrainian History.* Vol. 7 «МІ. -АТ». *Naukova Dumka,* Kyiv: 610-618 pp. (ukr).
25. Veselov, O. (cont) & Lysenko O. (cont) & Kulchytsky S. (ed.), 2006. Decisions of the Second Great Meeting of the Organization of Ukrainian Nationalists, held in Krakow in April 1941. OUN in 1941. Documents in 2part. Part.1. *Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine,* Kyiv, 35-55 (ukr).
26. Veselov, O. (cont) & Lysenko O. (cont) & Kulchytsky S. (ed.), 2006. Decisions of the Second OUN Conference (Stepan Bandera) on the main principles of the struggle for Ukrainian statehood In: *OUN in 1942 Documents.* Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv: 77-84 pp. (ukr).
27. Dobrovolsky, O. B., 2014. The order of the city administration of Mariupol on the introduction of courses for the Ukrainian language for employees of the institutions of the city of August 3, 1942. In: *OUN in the Donetsk region (collection of documents and materials): Vol. I.* East-Ukrainian Research Center «Heritage», Donetsk: 262-263 pp. (ukr).
28. Dobrovolsky, O. B., 2014. The order of the city administration of Mariupol concerning the implementation of correspondence exclusively in German or Ukrainian languages dated May 28, 1942. In: *OUN in the Donetsk region (collection of documents and materials): Vol. I.* East-Ukrainian Research Center «Heritage», Donetsk: 259 pp. (ukr).
29. «Synochok» on the Ukrainian scene». *Mariupol newspaper.* 1941. No. 23. 20.12.
30. Solonin, Mark. 2010. Ye. Stakhov: «The Germans did well, that they then dispersed us.» *Mark Solonin. Personal site of the historian.* 16.08.10. Available at: http://www.solonin.org/other_e-stahov-nemtsyi-horoshho (Accessed: 04.05.2018).
31. Stakhiv, Ye., 1995. Through prisons, undergrounds and borders: The Tale of my life. *Rada,* Kyiv, 318 p. (ukr).
32. Theater and cinema. *Mariupol newspaper.* 1941. No. 9. 20.11.
33. The theater serves the front. *Mariupol newspaper.* 1942. No. 23.21.02.
34. Ukrainian education. *Mariupol newspaper.* 1942. No. 73 (100). 21.06.
35. Shevchenko Days in Mariupol. *Mariupol newspaper.* 1942. No. 32 (59). 17.03.